

[1477]Mirjam Günther-van der Meij, *The impact of degree of bilingualism on L3 development. English language development in early and later bilinguals in the Frisian context*. Groningen-Leeuwarden (2018), Groningen Dissertations in Linguistics 168; Fryske Akademy 1110, 204 pp. ISBN 978-94-034-0589-6 (printed version), 978-94-034-0588-9 (electronic version).

De Friese zegswijze ‘Bûter, brea en griene tsiis’ heeft meer weg van het Engels (cf. *butter, bread and green cheese*) dan van het Nederlands (cf. *boter, brood en groene kaas*). Dat geldt ook voor andere onderdelen van het Fries. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men in Friesland gebruik maakt van die taalverwantschap, zoals bij de ‘trijetalige skoalle’ (drietalinge school) in het basisonderwijs, waar leerlingen les krijgen in het Fries, Nederlands en Engels. Daaraan liggen theoretische vooronderstellingen ten grondslag, namelijk dat tweetaligen voordeel hebben bij het leren van een derde taal in vergelijking met eentaligen en dat daarnaast taalverwantschap een rol speelt. Dat impliceert dat het leren van Engels voor Fries-Nederlandse kinderen makkelijker is dan voor kinderen met bijvoorbeeld Spaans en Baskisch als taalachtergrond. Daarnaast is ook de mate van tweetaligheid van invloed op dit proces. Om die redenen heeft Günther-van der Meij zich in haar dissertatie tot doel gesteld om te onderzoeken wat de impact van de mate van tweetaligheid is op de derde taalverwerving in drie nauwverwante West-Germaanse talen: Fries, Nederlands en Engels.

Om deze vraag te beantwoorden volgt ze een jaar lang 77 brugklasleerlingen (gemiddelde leeftijd 12.9 jaar) in Leeuwarden (grote stad), Sneek (kleine stad) en Balk (dorp) en onderscheidt daarbij vroegtweetaligen (n = 34), die vanaf de geboorte simultaan met Fries en Nederlands zijn opgegroeid, van laattweetaligen (n = 43), die van huis uit Nederlands spreken en op latere leeftijd (rond hun zevende jaar) met Fries in contact zijn gekomen. Het onderzoek spitst zich toe op drie onderwerpen, die in afzonderlijke hoofdstukken aan de orde komen en daarmee de kern van de dissertatie vormen, te weten de sociaal-psychologische factoren die op het taalverwervingsproces van invloed zijn (taalachtergrond, attitude en motivatie), de mondelinge taalvaardigheid van de leerlingen en de lexicale toegang in de drie talen.

Us Wurk 68 (2019), s. 183-186; <https://doi.org/10.21827/5c98886999060>

Deze worden voorafgegaan door een inleiding over de taalsituatie en het taalonderwijs in Fryslân, het theoretisch kader van waaruit de studie is opgezet en de gehanteerde methodologie van het onderzoek. Traditiegetrouw bevat het laatste hoofdstuk een overzicht van de gevonden resultaten alsmede een bespreking daarvan. Dat alles gebeurt op een bijzonder overzichtelijke en heldere manier, waarbij de auteur in elke deelstudie vanuit een aantal duidelijke verwachtingen vertrekt, die op basis van de gevonden uitkomsten worden bevestigd dan wel weerlegd. Op een aantal van deze resultaten wordt in wat volgt nader ingegaan.

Data omtrent de sociaal-psychologische context van het taalverwervingsproces zijn verkregen door middel van vragenlijsten die aan de deelnemende leerlingen en hun ouders zijn voorgelegd. Deze lijsten bevatten naast relevante persoonsgegevens (leeftijd, geslacht, thuissituatie, taalachtergrond, etc.) vragen over taalleren (in het algemeen, binnen en buiten school), mate van taalcontact, taalattitude en motivatie. Uit deze gegevens komt duidelijk naar voren dat er verschillen tussen vroeg- en laattweetaligen bestaan. Vroegtweetaligen krijgen meer taalaanbod in het Fries, terwijl hun attitude en motivatie tegenover het Fries positiever en stabiel is dan die van laattweetaligen – een niet geheel onverwacht resultaat gelet op de taalachtergrond van de vroegtweetaligen. Laattweetaligen daarentegen krijgen (in vergelijking met vroegtweetaligen) meer taalaanbod in het Engels, staan positiever tegenover Nederlands en Engels en nemen in de loop van het jaar een negatievere houding aan tegenover het Fries en taalleren in het algemeen.

De mondelinge taalvaardigheid van de deelnemers is op drie manieren onderzocht. In de eerste plaats door hun te vragen deze zelf te beoordelen op een vijf-puntschaal, in de tweede plaats door afname van een receptieve woordenschattoets Engels en ten derde door een aantal verteltaken in de drie talen. De output van deze verteltaken is vervolgens beoordeeld op vloeiendheid (o.a. aantal pauzes, herhalingen, herformuleringen, etc), het gebruik van lexicale vloeiendheidsstrategieën (bv. neologismen en lexicale fouten) en op lexicale rijkdom. Vroeg- en laattweetaligen blijken niet van elkaar te verschillen wat hun receptieve woordkennis van het Engels betreft, maar wel op de andere twee gebieden. Zo voelen vroegtweetaligen zich zelfverzekerder in het Fries, terwijl laattweetaligen aangeven dat meer in het Nederlands en Engels te zijn. Uit de verteltaken blijkt dat laattweetaligen minder vloeiend zijn in het Fries en daarin meer gebruik maken van lexicale vloeiendheidsstrategieën, terwijl hun taalgebruik in het Engels lexicaal diverser is. Op hun beurt gebruiken de vroegtweetaligen meer vloeiendheidsstrategieën in het Engels en is hun taalgebruik in het Fries lexicaal diverser. Het feit dat vroeg- en laattweetaligen beter in Fries zijn en laattweetaligen beter in Engels kan worden verklaard door hun verschillen in taalachtergrond en attitude/ motivatie.

In de derde deelstudie is door middel van een lexicale decisietaak en een woordbenoemtaak onderzocht hoe goed en snel de deelnemers woorden herkennen in de drie talen. In de decisietaak moeten de deelnemers aangeven of het woord dat ze te zien krijgen een bestaand woord is of niet; in de benoemtaak moeten ze zo snel mogelijk het getoonde woord hardop zeggen. Bij beide taken worden zowel

bestaande woorden als pseudowoorden aangeboden. In beide gevallen wordt de taak gecompliceerd door *priming*, waarbij kort voor het stimuluswoord in een fractie van een seconde een al dan niet gerelateerd woord in een andere taal wordt aangeboden. Op deze manier wordt het Bilingual Interactive Activation Plus (BIA+) model van Dijkstra en Van Heuven getest, dat er, kortweg gezegd, van uitgaat dat bij presentatie van een woord aan tweetaligen beide talen geactiveerd worden en dat op die manier bijvoorbeeld cognaten eerder worden herkend dan niet-cognaten. Uit de resultaten blijkt dat de vroeg tweetaligen accurater scoren op de Friese lexicale decisietaak en sneller op zowel de Friese lexicale decisietaak als op de Friese woordbenoemtaak. De laattweetaligen daarentegen scoren accurater op de Engelse lexicale decisietaak en sneller op de Engelse lexicale decisietaak met Friese primes en op de Engelse woordbenoemtaak met Nederlandse primes. De nauwe verwantschap tussen het Fries en het Engels speelt vroegtweetaligen dus niet altijd in de kaart en is in sommige gevallen eerder een nadeel dan een voordeel. Dit verschijnsel is ook bekend vanuit andere contexten, bijvoorbeeld van Duitsers en Zuid-Afrikanen (met Afrikaans als moedertaal): door de grote verwantschap met het Nederlands pikken zij de doeltaal vaak wel snel op, maar het zijn niet altijd betere taalleerders. Verder vindt Günther-van der Meij in de Friese context slechts ten dele steun voor het BIA+ model: zo wordt de hypothese dat de deelnemers sneller op cognaten dan op niet-cognaten reageren bevestigd, maar de verwachting dat vroegtweetaligen daarin sneller zijn dan de laattweetaligen niet.

Het onderzoek van Günther-van der Meij is om verschillende redenen innovatief en interessant. In de eerste plaats omdat het onderzoek naar drie typologisch verwante talen betreft (Fries, Nederlands en Engels), wat nog niet eerder heeft plaatsgevonden. In de tweede plaats omdat er gekozen is voor een brede aanpak, waarbij zowel aan taalverwerving ten grondslag liggende sociaal-psychologische factoren in het onderzoek zijn meegenomen alsmede de mondelinge taalvaardigheid en lexicale toegang van de deelnemers in de drie talen. Dat een dergelijke aanpak wenselijk is blijkt wanneer de resultaten uit de drie deelstudies met elkaar in verband worden gebracht, zoals de mate van taalcontact en attitude/motivatie die – in ieder geval ten dele – de uitkomsten omtrent mondelinge taalvaardigheid en lexicale toegang kunnen verklaren.

Dat neemt niet weg dat, ondanks de zorgvuldigheid waarmee het onderzoek is uitgevoerd en de nauwgezette manier van rapporteren, er ook vragen kunnen worden gesteld bij sommige keuzes die in het onderzoek zijn gemaakt. Om te beginnen de doelgroep van het onderzoek: ik kan me allerlei redenen voorstellen waarom voor brugklassers is gekozen, maar in het proefschrift wordt niet echt een motivatie voor de keuze van juist deze groep gegeven. Deze brugklassers zijn gedurende een jaar op drie verschillende momenten gevolgd, maar was het ook niet de moeite waard geweest om in plaats daarvan leerlingen uit het derde en vijfde leerjaar van het voortgezet onderwijs te bevragen? Ook kan worden betwijfeld of de keus om leerlingen zelf een oordeel te laten vellen over hun taalvaardigheid in de drie talen wel zo handig is. Dat kan al gauw, zeker op een nogal holistische vijfpuntschaal, tot

zelfoverschatting of -onderschatting leiden. Verder is het opvallend dat onder de paraplu van mondelinge taalvaardigheid gekozen is voor afname van een receptieve woordenschattoets Engels in plaats van een productieve. En bij de verteltaken waarbij het echt om mondelinge taalvaardigheid gaat, is besloten deze te analyseren in termen van vloeiendheid, vloeiendheidsstrategieën en lexicale rijkdom. Toegegeven, dat is heel wat, maar waarom gefocust op deze onderdelen en niet bijvoorbeeld (ook) op communicatieve adequaatheid, complexiteit en/of accuratesse van het taalgebruik? Tegen dat laatste kan worden ingebracht dat in de analyse van vloeiendheidsstrategieën ook lexicale en grammaticale fouten zijn meegenomen, maar of het daarbij echt om vloeiendheidsstrategieën gaat, is dan maar weer zeer de vraag.

Maar dit zijn slechts kanttekeningen bij een voor het overige interessant en goed uitgevoerd onderzoek, dat laat zien wat een rijk onderzoeksterrein de taalsituatie in de provincie Fryslân vormt. Voeg daarbij nieuwe ontwikkelingen omtrent taalbeleid rond het Fries, de trijetalige skoalle, vroeg vreemdetaalonderwijs en tweetalig voortgezet onderwijs en er is stof voor nog talloze vervolgonderzoeken gedurende de komende jaren.

Folkert Kuiken

Universiteit van Amsterdam